

SVAZEK X. SEŠIT 2.

NÁRODOPISNÝ SBORNÍK

ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

SPOLEČNOST NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

REDAKTOR

JIŘÍ POLÍVKA.

REDAKČNÍ KOMITET:

ADOLF ČERNÝ, A. KRAUS, J. MÁCHAL, J. MATIEGKA, L. NIEDERLE,
V. TILLE, J. ZUBATÝ.

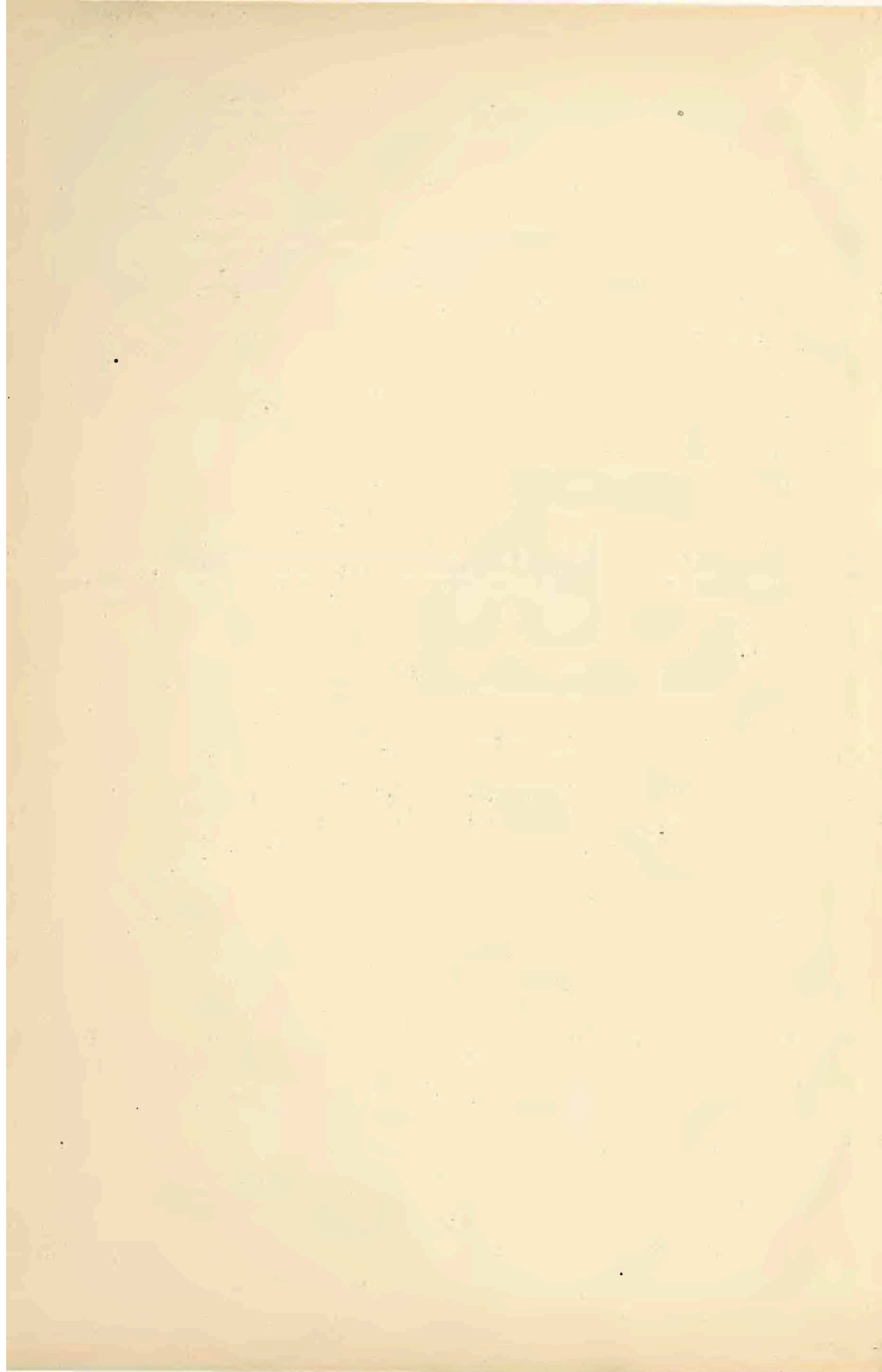
V PRAZE 1904.

NÁKLADEM SPOLEČNOSTI NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

POHÁDKOSLOVNÉ STUDIE.

NAPSAL

JIŘÍ POLÍVKA.

O směrech studia tradic lidových a jeho cíli.

Od té doby, co jsem v II. sv. tohoto Sborníka pojednal »o srovnávacím studiu tradic lidových«, bylo opětně z různých stran uvažováno o otázkách vzbuzovaných studiem tradic lidových, o vzniku tradic lidových, o tom, zdali a kterou měrou tradice se přenášejí a stěhují, jak vyložiti nepopíratelné, někdy velmi těsné shody mezi tradicemi zapsanými v dobách různých a na místech různých, o poměru tradiční literatury k literatuře knižní, pokud možno a třeba objasňovati plody literatury ústní plody knižní literatury a j.

Probereme názory o těchto otázkách v novější době projevené.

Ve zmíněném svém článku postavil jsem se na stanovisko theorie migrační. Měl jsem a mám dosud za to, že velké shody mezi tradicemi různých dob a krajů nelze uspokojivě vysvětlovati jinak, než přejímáním jich od pokolení na pokolení, stěhováním jich od národa k národu. Na další otázku o původu, o vzniku tradic odpověděl jsem, že vznikaly v dobách různých a na místech různých, a že pokládám učení o polygenesi pohádek za úplně oprávněné a správné. Vzhledem k tomu pak, že povídka lidová jest celkem vzato produkt dosti složitý a umělý, někdy snad též možno říci umělecký, poznamenal jsem, že vznik těchto povídek možno předpokládati hlavně a především v jistých jen centrech, poněkud již kulturně vyspělých. Epické písně připisují se právem jisté vrstvě společenské, jakési družině pěvecké. Podobně také bude třeba souditi o nositelích prosaických tradic, které jsou nezřídka ne méně umělé než tradice veršované, ve vázané formě, s určitým rytmem přednášené. Též prosaické tradice vyznačují se formou do jisté míry vázanou.

O úspěšnosti těchto studií, pokud se jmenovitě snaží vyhledávati a určovati původ a vlast jednotlivých tradic lidových, byly opětně vyslovovány vážné pochybnosti. Dal jim výraz za prvé jeden z předních badatelů ruských tradic, hlavně písní epických, V s e v o l o d M i l l e r

v úvodě svého spisu *Очерки русской народной словесности 1897.*¹⁾ Napsalť »Ústní stěhovavá pohádka nepodobá se bohužel listu poslanému z jednoho kraje do druhého, který zachovává ve svých pečetiích a razítkách sledy všech států, jimiž prošel. Zachycovati cesty, jimiž se šířila ústní pohádka po dlouhé věky svého stěhování, jest tolik jako chytati vítr v širém poli.« V této všeobecnosti jest to mínění upřílišněné, nikoliv správné. Pečlivé analýsi jednotlivých látek pohádkových podařilo se zajisté stanoviti jich vlast, ovšem ne s mathematickou přesností, ale přece s dosti značnou pravděpodobností. Tak ku př. A. Krymskij přiznal správným vývod o orientálním, určitěji řečeno indickým původě povídky o »Doktoru Vševědovi« i mohl stanoviti cesty, jimiž se šířila na západ.²⁾ Orientalista S. Th. Oldenburg nedávno přes ničivou kritiku Jos. Bédiera přesvědčivě dokázal indický původ jedné látky t. ř. lai d'Aristote v st. franc. fabliau zpracované.³⁾

Vynikající ethnolog polský, Stan. Ciszewski chová se taktéž odmítavě ke všem pokusům o stanovení původu a vlasti jednotlivých látek pohádkových, obrací se rovněž proti theorii migrační. Napsalť ve svém velmi zajímavém pojednání »Bajka o Midasowych uszach« mimo jiné, jak následuje: »Methoda ethnologická ve vědě o tradicích zadala theorii přejímání takovou ránu, že, jestli jakýsi šťastný nález nám nepodá nezvratných důkazů historických, dokazujících přejímání, dopustíme se daleko menšího hříchu na kritice vědecké, když připustíme nezávislý vznik jednotlivých motivů a celých bájek, než když hledáme, vedeni na písku vlastní fantasií, prvotní jich prameny a cesty, jimiž se šířily...« Pokládáme také toto mínění za ukvapené a v této příkrosti za nesprávné. Již ve svém pojednání citoval jsem výrok hlavního sloupu tak řečené školy anthropologické A. Langa z r. 1893: »Jest tomu několik let, co jsem řekl, mnoho možno připisovati identitě obrazotvornosti všude v dobách prvotních, leccos stěhování.« Dnes přestavil bych mnoho a leccos... Myslím, že náhoda se musí považovati téměř neb naprosto za veličinu, již netřeba dbáti, kdy postup děje v plánu pohádky přesně neb zcela prostě se zachovává v určité význačné formě. V těchto případech jest mnohem pravděpodobnější stěhování než nahodilá shoda.«⁴⁾ A tak mohl J. Bédier říci správně, že A. Lang zavrhl theorii nahodilých shod. Tato theorie mohla někoho sváděti za dob Grimmových; ale jak ukazují naše sbírky, přehojně rozmnožené, každá povídka se objevuje u třicíti různých národů: to předpokládá — nepřipustí-li se přejímání národa od národa — že by třicet národů, nezávisle

¹⁾ Srv. *Národopisný Sborník* IV.—V., str. 147 sl.

²⁾ *Юбилейный Сборникъ въ честь Всеволода Фодоровича Миллера 1900*, str. 222.

³⁾ *ЖМНП*р. sv. 346, str. 217 sl.

⁴⁾ Srvn. ještě *Národop. Sborník* VI. 94. *Archiv f. slav. Phil.* XV., 312.

jeden na druhém, bylo svedlo sestaviti stejným způsobem tytéž součástky, aby se utvořila náhodou tatáž povídka . . . Vskutku, není »náhodářů«, »il n'y a pas des »casualistes«. Po těchto výrociích jmenovaných učenců, nad jiné střízlivých a kritických, mohly by, tuším, přestati pochybovačné hlasy o správnosti theorie, vykládající shody ústních podání různých národů a dob přejímáním a stěhováním. Nicméně hlasy tyto neumlkají, ba ozývají se z křihu učenců studujících a srovnávajících tradice lidové. Pozoruhodný jest tu hlas vynikajícího tradicionisty Lazara Sainéana, proslulého velikým spisem o tradicích rumunských. Tento učenec napsal nedávno zvláštní úvahu o nynějším stavu studií folkloristických.⁵⁾ Zcela správně kritisuje učení školy anthropologické a vytýká této škole, že jsouc zabrána úplně odkrýváním sledů člověčenstva předhistorického aneb stop dávnověkých zvyků, abstrahuje naprosto od tvůrčí síly obrazotvornosti lidové, vymýšlejíci jen z pouhé radosti na vynalézání, a nade všecko myšlenky určené, aby se vytkly morální předsudky tohoto světa zvláště. Sainéan obrací se se stejnou měrou také proti theorii přejímání. Ani tato, praví, nemůže uspokojivě vysvětlovati otázky vzbuzované studiem tradic lidových. Četné epizody, které nalézáme ve formě naprosto identické aneb s nepatrnými obměnami v podobných povídkách, mohly by se, přesně vzato, vyložiti společností názorů, podobným pojetím týchž jevů. Taková jest ku př. epizoda hor neustále se srážejících, aby se nemohla čerpati voda života mezi nimi ukrytá; takové jest šejdiřství odhalené pomocí vyříznutých jazyků dračích a mnoho jiných, které nalézáme jak v starých legendách řeckých tak i v moderních pohádkách všech národů. Avšak jak vyložiti, že uspořádání, scenování, zápletky a scenáře jsou téměř vždycky tytéž? Jak se stalo, že na př. nejstarší povídka egyptská »o dvou bratřích«, nejstarší povídka řecká o Polyfemovi, nejstarší povídka latinská Amor a Psyche (obě poslední zbavené výzdob bájeslovných), nalézají obdoby zcela přesné v četných a různých pohádkách moderních? To jest, nepopíratelně, nejtemnější problem folkloru, a všecky dosud vyslovené theorie sloužily jen k tomu, aby co nejjasněji dosvědčily jeho ráz nerozluštitelný. Jest dnes nade všecku pochybnost, že byly látky pohádkové vypracovány v několika centrech, ale která to jsou, odkud se rozprchaly všecky ty látky po celém světě? Kterými cestami se rozšířily do všech koutů světa? Sainéan domnívá se, že se již učinil značný krok blíže k rozřešení otázky, když se ukázala universálnost hlavních a základních motivů všech pověstí mythických či novellistických. Tyto motivy dají se svěsti na nepatrný počet, a uvažují-li se v celku, jsme překvapeni nevyčerpatelnými prostředky lidské obrazotvornosti, která uměla oplozovati v nekonečné rozmanitosti několik těch společných zárodků.

⁵⁾ L'état actuel des études de folk-lore. Paris 1902.

Sainéan dělí pak tyto motivy podle toho, odnášejí-li se ke světu nadpřirozenému, aneb mají-li za východisko nějakou mravní myšlenku, ve dvě skupiny. Do první skupiny počítají se pak: *a*) přeměny (metamorfózy): lidé v podobě zvířecí, rostlinné, skalní a naopak; změny pohlaví; *b*) začarování: zvířata mluvící, věci kouzelné, voda života; *c*) svět nadpřirozený: draci, obrové, víly, království zvířat; *d*) rozložení osobnosti: tělo bez duše; *e*) spojení mezi smrtelnými a nesmrtelnými, mezi lidmi a zvířaty, nadpřirozené rody; *f*) sestupy do světa podzemského a vystoupení do světa nadpozemského. Do druhé skupiny počítají se: nešťastný osud; nevěra (matčina, bratrova, manželská) v protivě ke vděčnosti zvířat; úkoly trestné; ukládané zkoušky nebezpečné; překážky věcné přemáhání (skutky rekovné), hádanky. V čistě zábavných smyšlenkách obrazotvornosti, ke kterým patří celá kategorie povídek, která neobsahuje žvlů nadpřirozených aneb morálních, povídky fraškovité a anekdotické, přináležejí hlavní úloha pouhé důmyslnosti ducha lidového. Tyto zábavné historky nalézají se jako zvířecí báje od jednoho konce světa k druhému, a všechny domněnky, že přímo je převzal jeden národ od druhého, ztroskotaly se šeredně. V tomto zběžném přehledě abstrahováno úplně od vlivu, který mělo křesťanství na pohádky evropských národů; z toho pramene vzešly mystická vidění, dívka bezruká, skupina legend o bohu, čertu, smrti. Některé základní motivy pohádek nadpřirozených nemohou býti, praví spis., připisovány jedné době ani jednomu národu, a to pokládá za zásluhu školy anthropologické, že ukázala jich všelidský ráz. Cituje pak výrok slaveného básníka a myslitele francouzského, Anatole France: »Kombinace ducha lidského v jeho dětství jsou všude tytéž, tytéž události přírodní vyvolaly tytéž dojmy ve všech prvotních hlavách, a lidé stejně podrobení hladu, lásce a strachu, majíce nebe nad sebou a zemí pod sebou, všickni vymysleli tytéž drobné děje, aby si kladli účet z přírody a z osudu. Báchorky nebyly původně nic jiného, než zobrazení života a věcí, které dostačovalo uspokojovati bytosti velmi prostinké. Toto vylíčení dělo se způsobem málo rozdílným v mozku lidí bílých jako v mozku lidí žlutých a černých.« Nemůžeme potlačiti podivení své, že tak vynikající znalec tradicionálních literatur mohl se souhlasem uvést tyto věty zajisté velmi poetické. Neboť dosti zběžný rozhled po tradicích ku př. černošských, ukazuje nám nadmíru velký jich rozdíl od tradic evropských národů, a i tradice míšenců dosti značně se liší, a to nejenom báchorky, než i látky zvířecí, bajky, jichž původ skutečně nejtíže, jestli vůbec, možno sledovati.

Než i zde bude možno dospívati k výsledkům více méně pravděpodobným.

Budiž nám dovoleno uvést příklad: U evropských národů všech jest liška představitelkou lsti. Již v Ezopových fabulích⁶⁾ vypravuje se,

⁶⁾ Jana Alb. Ezopovy fabule a Brantovy Rozprávky. Vydal A. Truhlář, str. 136 sl.

jak se sešla liška s kočkou, kočka odpověděla lišce skromně, že žádného umění neumí, toliko maličko skákati, ale liška se honosila, že umí »k samému stu umění, ne prostředních, ale výborných, že jedno každé z nich může ji z nebezpečnosti vysvoboditi«. Kočka pak před psy vyskočila na strom, ale lišku psi uhonili a udávili. Tato bajka pronikla do tradic lidových. Zcela stejně zní německá,⁷⁾ podobná jest polská,⁸⁾ též bulharská.⁹⁾ V jiné spřízněné a nejspíše velice staré bajce vystupují liška a ježek. Není bajka tato přímo doložena, ale její existenci v starém věku dosvědčuje starořecké přísloví »Mnoho ví liška, jedno jen ježek, ale to pomůže«. ¹⁰⁾ Tak chlubí se liška v novořecké bajce, ubírajíc se do vinohradu s ježkem, že ví tři pytle plné lstí. Na zpáteční cestě chytne se však liška v pasti, a spasí ji radou svou ježek. Na druhé výpravě chytil se v pasti ježek, obelstil lišku — chce ji prý políbiti, tak že sedlák ji chytil a zabil. Podobné jsou bulharské verše z Vodenska a z Chaskovska,¹¹⁾ a srbské,¹²⁾ ve kterých ale vystupuje místo ježka jezevec. Poněkud se odchyľuje bajka chrvatská:¹³⁾ v této zapadla obě zvířata do léčky nalíčené na vlky, liška chytila ježka za ucho a vyhodila ho z jámy, ale ježek nechtěl pomoci lišce, a tak byla chycena od sedláka. Také v německé bajce ze Sedmihradská¹⁴⁾ vystupují liška a ježek, ale děj její připomíná více bajku Ezopovu.

V bajkách severoafrických není více liška představitelem lstivosti, než místo její zaujímá obyčejně šakal. V jedné berberské bajce¹⁵⁾ šli šakal a ježek do sadu na cibule; když se blížil hospodář, prolezl ježek šťastně otvorem, ale šakal tolik se nažral, že nemohl skrz; poradil mu tedy ježek jako v evropských versích lišce, aby se stavěl mrtvým, a tak skutečně šťastně utekl. Bajka jest pak rozšířena jinými motivy. V jiné versi berberské¹⁶⁾ šli šakal a ježek do jámy na obilí. Když se nažrali, vylezl ježek šakalovi na krk a tak se dostal z jámy ven; udělil pak šakalovi tutéž radu, jako v předešlé versi. Jest pak podobně rozšířena jako první verše. První část ještě jinde byla u Berberů zapsána.¹⁷⁾ Jinde¹⁸⁾ ještě vystupují šakal a místo ježka zajíc. Stejně vešli do ovocného sadu, a když se najedli do syta, prolezl ještě zajíc, ale šakal nemohl. Zajíc

⁷⁾ Grimm, K. H. M. č. 75.

⁸⁾ Ciszewski Krakowiaczy, I. č. 269.

⁹⁾ Сборникъ за нар. умотвор. IX. odd. 3., str. 178.

¹⁰⁾ Benfey Panschatantra, I. 316.

¹¹⁾ Сборникъ за нар. умотвор. IV. odd. 3, str. 157; IX. odd. 3, str. 178 pozn

¹²⁾ Босанска Вила II. 1887, str. 107, Караџић III, 199.

¹³⁾ Plohl-Herdvigov str. 110, č. 13, německy Krauss I, č. 13.

¹⁴⁾ Haltrich,⁴ str. 314, č. 116.

¹⁵⁾ Basset Nouveaux contes berbères č. 68.

¹⁶⁾ Ib. č. 69.

¹⁷⁾ Basset Contes berbères č. 1. Nonveaux contes berb. č. 87.

¹⁸⁾ Contes berbères č. 2.

odepřel mu všelikou radu, ale konečně přece se šakal spasil lstí.¹⁹⁾ Zajíc přišel do této verse místo ježka vlivem názoru v tradicích afrických velmi hojně rozšířeného, dle kterého on jest typickým představitelem lstivosti, jak v evropských tradicích liška. Přes všechny tyto jednotlivé odchylky možno za pravděpodobné předpokládati, že také všechny berberské verse vzešly ze starší verse řecké, na které se zakládají novější verse evropské, neboť zvláště stereotypní výčet lstí mezi liškou (šakalem) a ježkem (zajícem) ve všech se opakuje.

Velice rozšířena jest bajka o sázce mezi zvířaty v běhu. Tak ku př. u Poláků se vypravuje o sázce mezi zajícem a ježkem. Na cestě k ustanovenému cíli shledne zajíc několikrát ježka, ovšem již jiného. Byli se ježkové smluvili na té lsti. Zajíc tak se unavil, že se svalil a zdechl.²⁰⁾ Zcela podobně provedeny jsou závody mezi lvem a želvou v jedné bajce singhaleské,²¹⁾ v jiné siamské,²²⁾ mezi jeřábem a rakem v bajce Fidžijských ostrovanů.²³⁾ A E. St. Vráz zapsal zcela podobnou sázku o závod mezi jelenem a želvou ve Venezuele.²⁴⁾ Tu ovšem sotva bude možno konstatovati bližší genetický svazek mezi těmito bajkami ač tak blízkými, ale zeměpisně a co více kulturně tak nesmírně vzdálenými. Pozoruhodno jest tu jen, že jest v tropických krajích reprezentantem lsti želva, jak to zaznamenal ku př. Vráz v tradicích jihoamerických Indianů.²⁵⁾ Možná, že byla v evropských versích přenesena úloha ta na domácího ježka.

Dále vytýká Sainéan všem dosavadním teoriím folkloristickým, že nevzaly v náležitou úvahu psychologii lidovou, t. j. »l'ensemble des appréciations du vulgaire sur les hommes et les choses«, která zanechala svůj sled ve folkloru naprosto a speciálně se obrazila ve světě pohádek. Tato psychologie zcela zvláštního rázu nemá co činiti s »divošským stavem«.

Sainéan dotýká se v krátkém svém spisku jiných ještě otázek, vytýká neodkladnou potřebu folkloristického studia starověkých spisů a sbírek, dotýká se též poměru literatury lidové ke knižní, a považuje celkem vliv knižní literatury na lidovou za velmi nepatrný, podceňuje jej dle našeho přesvědčení. Činí poznámku však pozoruhodnou, že knihy určené pro massy, t. ř. čtení lidová, osobily si jistý počet tradi-

¹⁹⁾ Řadu versí uvádí ještě Basset *Nouv. cont. berb.* str. 255 sl.

²⁰⁾ Chełchowski, *Stan. Powieści i opowiadania ludowe z okolic Przasnysza*, II., str. 97, č. 77. Ciszewski *Lud rolniczo-górnicy z okolic Sławkowa*, str. 187.

²¹⁾ W. A. Clouston, *Popular Tales and Fictions I.*, 271.

²²⁾ *Ib.* 272.

²³⁾ *Ib.* 267.

²⁴⁾ *Cesty světem, I.*, str. 378.

²⁵⁾ *Ib.* 377.

cionalních črt, aby snadněji pronikaly mezi lid, hleděly se tedy přizpůsobovati vkusu lidu.

Jiní ještě vyslovovali se velmi skepticky, ba odmítavě o pokusech hledati původ pohádek. Jen tak mimochodem vyslovil se takto S. Singer,²⁶⁾ neboť pokládá za nemožné, aby se dokázalo místo vzniku té které pohádky. Takováto upřílišněná skepse zmocnila se ještě jiné novější badatelky tradic lidových, pí Adeliny Rittershausovy²⁷⁾, třebaš jen dosti krátkou dobu se byla obírala těmito studii. V obsažném úvodě velice cenné sbírky novoislandských pohádek dotkla se autorka mimo jiné také různých teorií tradicionistických. Příliš obšírně polemizuje a hromadí důvody proti správnosti učení Benfeyova a jeho následníků o indickém původě daleké většiny evropských pohádek, příliš obšírně, pravím, neboť celkem má toto učení nyní již velmi málo přívrženců a vyznavačů. Přidrží se jí jmenovitě ještě Friedrich von der Leyen ve svém spise »Das Märchen in den Göttersagen der Edda« (Berlin 1899), který v tomto spise dovozoval, že motivy pohádkové pronikly z Byzance přes východní Evropu na sever a teprve do mladší Eddy, ne dlouho před r. 1200, kdežto starší Edda byla prosta pohádkových motivů (str. 63 sl.). Správnost těchto vývodů nemohu kontrolovati. Pí Rittershausová jim velmi rozhodně odporuje (op. c. str. XIX. sl.), připouští jen, že se dají konstatovati v bájeslovných pověstech též pohádky dosud mezi lidem žijící, ale že nemohly pohádky do nich proniknouti na sever cestou literární — neboť překlad Pančatantry tak významný pro tradicionalní literaturu spadá teprve do let 1263—1278, než leda cestou ústní. Ale polemika ta byla úplně zbytečná, neboť von der Leyen výslovně vyznává, že nemohl najíti určitý sled indického vlivu v Eddě, ukazuje jen bezpečně orientální původ epizody v pověsti o Amlethovi, kterou zaznamenal Saxo Grammaticus: chléb chutná po krvi, slanina po mrtvolách, nápoj po zrezavělem železe (srv. v uv. spise str. 71 sl.) Pí Rittershausová dovozuje v úvodě svého spisu silný konservativní ráz tradic lidových, tvrdí, že pohádkové tradice lidu nejsou nikterak tou měrou přístupny cizím vlivům, jak se domnívají Benfey a jeho přívrženci. Dokazuje pak to autorka šíře u tradic lidu islandského (str. XXII. sl.). Ale tato konservativnost jest u různých národů velice různá, ba možno říci subjektivní. Souvisí právě s individualností toho kterého národa, zvláště se zeměpisnými jeho poměry, a nesmí se nikterak zevšeobecňovati. Tradice slovanských národů na př. podléhaly dosti silně vlivům cizím a různým, jiným na západě, jiným na jihovýchodě, jiným na severovýchodě; cizí látky a cizí motivy pohádkové pronikly jak z ústních tradic sousedních národů, taktéž z lite-

²⁶⁾ Schweizer Märchen. Bern. 1903, str. 71.

²⁷⁾ Die neuisländischen Volksmärchen. Ein Beitrag zur vergleichenden Märchenforschung.

ratury umělé: silný byl vliv zlidovělých pověstí cizích jak na západě tak též na východě. Síla tohoto cizího vlivu souvisí s percepční schopností, s hybností a rušností psyche národní. Čím jest tato hybnější, tím více jest přístupná cizím vlivům, čím jest dále svéráznější, tím více cizí vlivy nejenom přejímá, než zpřepocuje a znárodňuje. Čím jest nehybnější a tupější, tím méně přejímá cizí vlivy, a pouhou touto svou vlastností zachovává poměrnou ryzost a svéráznost národní.

Pí. Rittershausová ukazuje souvislost novoislandských tradic lidových, jmenovitě pohádek, se starogermanskou literaturou. Tato starogermanská literatura sahá pak před dobu přistěhování pohádek indických (str. XLII.). Nikdo asi nyní nepopírá samostatný původ jistých látek a motivů pohádkových u každého jednotlivého národa, a tak ovšem možno a i třeba předpokládati samostatný vznik jistých látek a motivů u Germanů, u Němců jak v době pradávnej, tak též v dobách novějších, pokud se neabsorbuje všechen zájem lidu pro poesii literaturou psanou, a touto umělou literaturou jest umrtven cit pro tradice zděděné od předků. Spisovatelka octla se nyní před otázkou o původu a vzniku našich pohádek, a otázku tu pak prostě odstrčila jakožto nezodpovědnou, nerozřešitelnou. Sahají prý pohádky svým původem namnoze do pradávnejch dob, do dětství pokolení lidského, do kterých lidský duch nemůže proniknouti. Ale to možno říci leda o některých základních představách, které jsou podkladem našich pohádek, nikoliv o pohádkách samých. Neboť mějme tu vždy na paměti: pohádky jsou příliš složitý produkt duševní, produkt umělecký, který nemohl vzniknouti v pradávnejch dobách »dětství«. Spisovatelka v otázce o původu pohádek přichází k vývodům zcela negativním, že původ a vlast pohádek neznáme a nikdy nepoznáme. Práce srovnávacího studia pohádek, které kladou si za cíl vyšetřovati vlast a původ pohádek, jsou vlastně zbytečné (str. XLV.). Spisovatelka nicméně přece myslí, že srovnávací studia tato mohou míti cenu, jakmile si položí jiný cíl. A sice myslí, že studium pohádek mělo by hleděti, abstrahovati z pohádkového bohatství jistého národa obraz vnitřní jeho bytosti: ne thema většinou primitivní tvoří význam pohádky, než zvláštní forma, kterou hledí každý národ dáti primitivnímu thematu, zodpovědnou jeho individualitě v různých dobách různou měrou (str. XLV.). Toť jest úkol zajisté neméně důležitý, a tradicionisté také před pí. spisovatelkou poznali, že srovnávací studium pohádek také k němu má hleděti. Než jest přece těžko tento úkol bezpečněji řešiti, když otázku o [původě a vlasti té které látky jakožto prý naprosto nerozluštitelnou odmítneme. Látka pohádková jest něco více než primitivní thema, těžko odlučovati úplně látku od formy a pak látka i forma u různých národů též se shodují.

Naprosto negativní stanovisko pí. Rittershausové k hlavnímu problému, o jehož luštění se pokoušela značná řada vynikajících učenců

XIX. stol., narazilo ovšem na silný odpor odborníků. Opřel se jmenovitě J. Bolte; přední tento v té době znalec pohádkových literatur v Německu, vytknul jí, že příliš předčasně přišla k úsudku, že cizí látky vůbec nepřešly do lidu islandského, a že propadla neplodnému skepticismu.²⁸⁾ Podrobněji rozebral vývody spisovatelčiny jiný vynikající tradicionista německý, Robert Petsch.²⁹⁾ Plným právem podotýká proti pí. Rittershausové, že sotva lze tak všeobecně říci, že by nenabývala pohádka po dlouhé existenci uvnitř jednoho národa pevné formy, neboť jednotliví kmenové se tu značně různí podle své duševní hybnosti a podle svého vlastního bohatství na pohádkách. Národ nepřejímá slepě, co se mu podává, a měly by se vyšetřovati příčiny, proč se národ chová různě k látkám cizím. Není také recepční síla u téhož národa ve všech dobách stejná, byla jistou dobu velmi značná, jinou dobu velice poklesla, byla snad u jistých národů zjevem jen efemerním, jak na př. pověst hrdinská měla pouze jednou dobu svého plného rozkvětu. U národů slovanských ovšem za zvláštních poměrů, ve kterých žili jmenovitě kmenové jihoslovanští, trvala tato doba pověstí a zpěvů heroických mnohem déle; na jihu a také na východě slovanském dožívá teprve za našich dnů. Robert Petsch vytýká dále plným právem spisovatelce, že jest více zaujata pro »anthropologické« učení Langova, než původcové učení toho sami, jak viděti podle jich posledních publikací. Také tento učenec jest přesvědčen teorií migrační, věří také v silné vlivy indické, ale neméně drží se toho, že mnoho pohádkových látek a motivů vznikalo doma a udržuje se dále též po převzetí majetku orientálního.

Otázky o původu pohádek a zvláště o poměru ústní lidové tradice k literatuře umělé dotekl se v novější době prof. M. Kawczyński³⁰⁾ a vyvolal živou diskusi v polském světě učeném. Rozbíraje Apuleiovu pověst »Amor a Psyche«, dotknul se otázky hojně v literatuře rozbírané, o poměru této povídky k tradicím lidovým, o souvislosti její s tradicemi lidovými, o závislosti její na těchto. Nemohl zapírat, že látka ta, hlavní její osnova jakož i jednotlivé její motivy jsou od dávných dob rozšířeny po všech národech, ale nechtěl připustiti, že římský vypravovatel čerpal z tradic lidových, ač ji sám nazval fabula anilis, než z jiných výroků jeho snažil se dovozovati, že tato pověst před tím nebyla zapsána, že ani v řecké ani v latinské literatuře není sledu pověsti, která by se mohla považovati za vzor spisovatelův, že Apuleius ji složil a sepsal, a sice pod vlivem filosofie platonské (op. c. str. 425 sl.). Kawczyński přijímá za své domněnky některých klassických filologů, rozvádí je širě (op. c. str. 400 sl.) a praví výslovně: »Jest tedy powiastka

²⁸⁾ Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 1904 str. 204.

²⁹⁾ Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen und Literaturen CXII., 184 sl.

³⁰⁾ Apulejusza »Amor i Psyche«. Przetłomaczył i rozebrał M. Kawczyński.

o Amozze i Psyche uzmysłowieniem nauk platońskich o duszy i miłości i można by ją nazwać nowym mitem w myśl owych nauk ułożonym. Autor jej atoli za mit jej pretensjonalnie wcale nie podaje, tylko za zwyczajną, nawet babską powiastkę, do rozweselenia służyć mającą i dla tego wiąże ją z życiem, z jego przygodami w sposób bardzo realistyczny a miejscami nawet żartobliwy. Mimo to zawiera ona bardzo wyrażne, mistyczne momenty, które jej, mimo pozorną prostotę, dają zabarwienie tajemnicze, mitologiczne* (str. 412). A na jiném místě (str. 428): »... Powiastka nasza zarówno w zasadniczym pomysle, jak w budowie i w szczegółach jest pochodzenia uczonego i artystycznego.« Do kritiky těchto vývodů polského učence o původu pověsti o Amoru a Psyche nemůžeme se pouštět, ponechávajíce to odborným klassickým filologům. Větší naši pozornost vzbuzují některé jiné všeobecnější myšlenky v tomto spise projevené. Připomínaje různé zprávy starých spisovatelů, dosvědčující existenci lidových pověstí a pohádek u starých klassických národů, jakož že i to, co se vypravovávalo dětem aneb i starším lidem, bylo velice podobné tomu, o čem mluvili básníci (pověsti z Odysseje, o Midasových uších, z Metamorfos Ovidiových), dodává »powiedzmy jeszcze w ogóle, że każda z tych legend zrazu znana była tylko niewielu, w samym zaś początku tylko od jednego pochodzić mogła, a następnie się rozpowszechniła. Zdaje się nam też prawdopodobnem, że ów pierwszy nie był właśnie najgłupszym z ludu, albo narodu, a nie widzimy powodu, dla czego by to nie miał być kapłan, albo poeta.« (Str. 426 pozn.)

Pověděli jsme již nahoře, že pohádka jako jistý umělecký produkt mohla vzniknouti v jistém vzdělanějším ústředí, a takto můžeme citovaný výrok Kawczyńského ovšem s jistým obmezením přiznati za správný. Z toho však nikterak nenásleduje, že by »Amor a Psyche« celým svým obsahem byla smyšlenkou, zcela původním produktem básnického a filosofického ducha Apuleiova, než s větší asi pravděpodobností z velké rozšířenosti látky této můžeme souditi, že byla látka tato předávno již jiným »knězem či básníkem« složena, a z tradice lidové jako fabula anilis od Apuleia převzata. Z myšlenky spisovatelovy plyne další, málem bych řekl svrchupanské stanovisko vůči nevzdělanému, prostému lidu. Tak na př. odporuje výroku Wilhelma Grimma: »... Diese Sage, welche auch bei den Indern heimisch ist und mit der römischen von Amor und Psyche... sichtbar zusammenhängt, deutet die Bannung in das Irdische und die Erlösung durch die Liebe an...«, opírá se, žeby se tak vznešené ideje připisovaly praotcům arijským, že by praotcové arijští byli mohli odívati velkolepé tyto myšlenky do ladných forem, a ironicky i vtipně dodává: »Aže by zasluge naszym aryjskich przodków należycie zrozumieć, wyobraźmy sobie chłopca naszego albo bawarskiego, gdy w niedziele, bo w dzień powszedni nie ma do tego czasu, najadłszy się

owoców ziemi żywicielki, legnie na miedzy, aby użyć rozkoszy życia: Będziez on wtedy rozmyšlal »von der Bannung in das Irdische und von der Erlösung durch Liebe?« Będziez szukał powabnej szaty dla tej idei, natěžajac imaginacyą? Chyba z trudnošcią! O ilež większa tedy byla zasługa aryjskich praszczurów, którzy to juž za niego zrobili? Od kilku tysięcy lat on potrzebuje tylko powtarzac! Jakže, ktoś moze zapyta, czyby chłop dzisiejszy stal nižej, než ów przedwieczny mieszkaniac jaskiniowy, z wilkiem o žer współzawodniczący? (Str. 414 sl.)

S podobnou dialektikou a s podobnou ironií opírá se také výkladu A. Langa, podle kterého základem této látky byl jistý manželský tabu, pověřivý zákaz tajemný, obmezující styk manželů do jistých mezi nepřestupných u všech národů: »I znowuž się zapytamy, jakim sposobem znalazł się u dzikich pedagog, albo kapłan, albo zwierzchnik tak dowcipny, že umiał ułożyć powiastkę mistyczno-pedagogiczną? Dzikich nazywamy dzikimi, albo barbarzyńcami właśnie dla tego, že ani pedagogów, ani kapłanów, ani żadnej celowości w myśleniu nie mają. Tacy zaś, którzy mają jedno lub drugie, juž prawdziwie dzikimi nie są, choć by nago chodzili...« (Str. 418.)

Námitky tyto rozpadají se, objevují se i zbytečnými, neboť konečně jistý pobožný názor pověřivý a j., třebas by byl podkladem jisté všeobecně rozšířené látky, aneb více podobných látek, nedokazuje ještě nic pro původ té které látky. Celá tato a dále rozvedená polemika, plná takových rhetorických otázek, čelí proti všelikým pokusům, uváděti povídku římského vypravovatele v užší spojitost s ústními tradicemi lidovými, a starou povídku římskou pomocí ústních tradic lidových vykládati, oč se někteří skutečně pokoušeli, zvláště Friedländer (str. 416 sl.). Kawczyński uznává, že by pro rozřešení této otázky bylo třeba rozebrati spřízněné s »Amor a Psyche« pohádky lidové, a slibuje jich rozbor v další části své studie. Ta dosud tiskem nevyšla. Známe pouze její resumé ve Zprávách o zasedáních Krakovské akademie věd.⁵¹⁾ Spisovatel dospívá tu k výsledku, že existence pohádek o »Amor a Psyche« pro ranný středověk v jich nynějším znění se nedá dokázati. Zjevují se v řečích národních teprve v XVI. st., ale v zcela různém spojení motivů dříve již známých, a ve vývoji velmi nedostatečném. Motivy byly některé známé již z dávných dob, ale izolovány, vytrženy z původní souvislosti. Spis. líčí pak vývoj záliby v pohádkách — Straparolla, Perrault atd. —, jak zájem pro pohádky se rozšířil po celé Evropě a s ním prý také nejlepší pohádky, takže XIX. století mělo již co zaznamenávati. Rozbírání dále různé thorie od Grimma až po Bédiera a vykládá

⁵¹⁾ Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akad. Umiej. w Krakowie, V., č. 9, str. 3 sl. Bulletin international de l'Académie des Sciences de Cracovie 1901, N. 1, str. 5 sl.; zde něco obsírněji.

pak svou novou theorii »historickou«. Sestavuje historický přehled nejdůležitějších motivů pohádkových od starověku až po novější dobu. Motivy zjevují se velmi záhy, pohádky mnohem později. Jsou-li různé motivy jistou měrou spojeny v povídku, musí se předpokládati vypůjčení vždy tam, kde se totéž aneb podobné spojení zjevuje později.

V podrobnější rozbor těchto nových vývodů pouštěti se nemůžeme, pokud spis tento neleží celý před námi, a obmezíme se jen na několik málo poznámek. Všeobecně možno říci, že tato »historická« theorie odporuje skutečným faktům. Povídky Straparollovy, Neapolitánce Basile, Francouze Perraulta a j. byly jenom do malé a obmezené míry pramenem pohádek lidových. Podrobná kritika povídek jimi vypravovaných ukáže na jisto, že jsou v nich zpracovány, namnoze nechutně a nevkusně, jako zvláště v Pentamerone, skutečné povídky lidové, a fakt, že ta která látka byla jimi zpracována, nedosvědčuje, kde a kdy která pohádka vznikla, než pouze, že tam v oné době byla známá. Pisatel těchto řádků na jiném místě³²⁾ ukázal, jak se domnívá, správně, že ku př. některé moderní italské a francouzské verse pohádky »O kocouru v botách« jsou lidovější a původnější, než vypravování Straparollovo a Perraultovo, že povídky Perraultova a Straparollova »O kocouru v botách« nesouvisí přímo, než že se každá zakládá na různém podání ústním. V jiném pojednání vyloučil jsem přímý styk mezi novoitalskými versemi povídky o třech kouzelných a znetvořených přadlenách, pomáhajících liné nevěstě, a Straparollovým zpracováním této látky, připustil pouze užší spojení její s jednou novější versí španělskou.³³⁾ Souvislost nových lidových pohádek s knižní literaturou jest zajisté někdy nepochybná, než musí se při každé jednotlivé povídce zvláště vyšetřiti. Tak ukázal Jan Máchal³⁴⁾ souvislost některých českých pohádek se starými knižními pověstmi, ale o jiných opět prokázal, že úže souvisí s ústní tradicí německou než se zlidovělými knižními povídkami.

Zajímavý a do jisté míry mohl by býti pro tuto otázku závažný veliký význam, jehož nabyla v Anglii sbírka Perraultova.³⁵⁾ Byla přeložena do jazyka anglického hned, jak vyšla, a stala se knihou nesmírně oblíbenou. Rozšířila se v lidových knížkách t. ř. »chapbooks« a málo která domácí pohádka mohla vedle francouzských přistěhovalců se udržeti a proniknouti do tisku. Takovým způsobem proniklo i do

³²⁾ Le chat botté. Сравнительна фолклорна студия. Отдѣлень отпечатъкъ отъ »Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина« кн. XVI.—XVII., стр. 18 sl. 25 sl.

³³⁾ Tom Tit Tot. Zs. V. f. VK. 1900 str. 384, 389.

³⁴⁾ O některých knížkách lidového čtení. Národopisný sborník československý III., str. 1 sl.

³⁵⁾ Srv. Ludwig Lenz, Die neusten englischen Märchensammlungen und ihre Quellen, str. 1 sl.

učených kruhů anglických mínění, že domácí pohádky vymřely, a teprve v nejnovějších dobách ujalo se přesvědčení, že lid anglický i v dávných dobách měl své pohádky a dosud je vypravuje nezávisle na pohádkách Perraultových a jiných zpracovatelů, zvláště hr. Aulnoy. Převážná část anglických pohádek souvisí ovšem s internacionální literaturou pohádkovou, ale mnohé jsou původní domácí. Že anglický lid před Perraultem měl své pohádky, dosvědčuje nám literatura doby královny Elišky, ve které zpracováno množství motivů pohádkových.

Lidové pohádky uveřejňované horlivými sběrateli a zapisovateli XIX. stol. na západě, zvláště v Německu, nesouvisí s oblibou *Contes des fées* v XVIII. stol. Jest zajisté souvislost mezi činnostmi některých vydavatelů a západoevropskými sbírkami povídek, znamenitý ruský vydavatel z poslední čtvrti XVIII. stol. Čulkov měl za vzor *Bibliothèque bleue*, Nicolaiovu sbírku Berlínskou,⁸⁶⁾ ale tato činnost nevyvolala v život ruské lidové pověsti hrdinské, pohádky a novellky. Čulkov výslovně praví, že chtěl zachovati ruské starobylosti a ponoukati k jich sbírání. Vuk St. Karadžić povzbuzen Grimmem sebral a vydal pohádky srbské, nevyvolal srbské národní pohádky, a nevíme, že by nyní, když Karadžić našel hojně následovníků, pohádky se hojněji vypravovaly, než před ním. Pozoruhodný jest jiný fakt, který zvláště u nás můžeme konstatovati. Čím více se šíří a čím hlouběji do lidu proniká znalost čtení, čím více se ujímá chuť pro čtení a pro psanou literaturu, tím více mizí ústní tradice, píseň i pohádka, tím více upadá umění vypravovatelské. A naopak, čím méně do lidu pronikl vliv kultury se všemi důsledky, tím ryzeji prýští zdroj poesie lidové, tím více a lépe se vypravuje. Nechť se srovnají pohádky české a též moravské se slovenskými, uhersko-maloruskými atd. Jsem poslední, který by popíral souvislost tradic lidových s literaturou umělou, ba přiznávám, že závislost oné na této dá se někdy přímo dokázati, máme skvělé příklady, jak někdy látka románová proniká hluboko do lidu — nechť si uvedeme na paměť starofrancouzskou *Chanson de geste* o *Bueves d'Hanstone* a ruskou zlidovělou pověst *Bova Korolevič*, která se zakládá na chrvatském překladě benátské recense této pověsti a od XVII. stol. v četných prepisech a později otiscích se rozšířila⁸⁷⁾ — než celkem jsou to ojedinělé případy. Souvislost ústní tradicionalní literatury s literaturou umělou jest nepopíratelná, ale jest to otázka velice složitá, a osamocené příklady proniknutí pověstí knižných do tradice lidové nemohou býti důkazem naprosté závislosti tradicionalní literatury lidové na knižní. Nemůže se na tomto základě jmenovitě sestrojovati zvláštní nová theorie o vzniku a rozšíření pohádek.

⁸⁶⁾ А. Н. Пыпинъ Исторія русской этнографіи I., 66.

⁸⁷⁾ А. Н. Веселовскій, Изъ исторіи романа и повѣсти, II., стр. 229 сл.

Jest nepochybné, že také mnohá pohádka z tištěných sbírek pohádkových znovu proniká do lidu a vypravuje se pak jako ryze lidová pohádka. Nedávno ukázal na př. Dr. V. Tille o dvou nověji v jižních Čechách zapsaných pohádkách, že jsou reprodukce pohádek zpracovaných B. Němcovou.³⁸⁾ Jiný velice zajímavý příklad o pronikání umělé literatury do lidu byl shledán nedávno v Rusku v gub. Vjatské. Novější jeden sběratel vytknul³⁹⁾ jako zvláště pozoruhodný fakt, že recitatori písní epických »starobylých« se vyskytují v řečené gubernii hojně, téměř v každé vesnici, ale o pohádkářích, vypravovatelích pohádek není tam takřka slechu. Vysvětlováno to tím, že vypravují se pohádky pouze v úzkém kruhu rodinném, nejčastěji pouze dětem, a na besedách lidových se více nevypravují. Zároveň pak s tím možno pozorovati, že pohádky vymírají. Vychvalovali mu jednoho jen vypravovatele, a to muže mladého, svobodného. Nalezl ho ve společnosti mužiků a mladíků, jak právě vypravoval. Ale nevypravoval pohádky, než známý historický román Alekseje Tolstého »Князь Серебряный«, ku podivu věrně a přesně podával všechny podrobnosti a episy, nepomíchal ani jmen. Vypravoval i jiné povídky knižní »Pohádku o princí a žebrákovi« od Marka Twaina, a některé jiné. Jest to třeba ojedinelý zjev, ale nanejvýše pozoruhodný, neboť ukazuje, že staré literární tradice se nahrazují novými a dává dále názorný příklad toho, jak v starších dobách se také do zákoutí východní Evropy rozšířily západní plody knižní.

Spis prof. M. Kawczyńského narazil v polském světě učeném na silný odpor. Pozoruhodná jest recense z pera mladšího filologa W. Klingera, který vzbudil dříve již pozornost větším spisem o pohádkových motivech u Herodota,⁴⁰⁾ v jehož úvodní kapitole přijal s úplným souhlasem vývody Jos. Bédiera. W. Klinger považoval za povinnost svou v recensi své ve *Wiśle XVII.*, 370 sl. opponovati krakovskému učenci jako klassický filolog i jako folklorista. Vyznává přímo »Filolog-klasyk w naszym czasie nie może już z arystokratycznym lekceważeniem odwracać się od folklorystycznej metody badania podań starożytnych, bez szkody dla własnej twórczości«. Tento kritik přiznává jistou, obmezenou závislost Apuleiovy povídky na učení Platonově, ale poznamenává, že tato nikterak nenutí k zavrhování folkloristického výkladu této povídky, který zahájili již Grimmové a rozvinul potom Friedländer, jenž jinak sám přiznává, že povídka tato představuje synthesi lidové pohádky s allegorií, nikoliv pouhou pohádku, jak to mylně vykládá Kawczyński, neodlišuje Friedländera od Grimmů. Kritik pochybuje, že by povídka Apuleiova bývala hojně čtena v středo-

³⁸⁾ Český Lid, XIII., 184.

³⁹⁾ Живая Старина, XIII., str. 404.

⁴⁰⁾ Сказочные мотивы въ исторіи Геродота. Университ. Извѣстія. Кіевъ 1902 No 11 a d.

věku. Nedostatek překladů a zpracování v jazycích nových ukazuje, že nebyla oblíbena mimo kruhy nejvzdělanější, kde vládla latina. Již vysoce umělý, retorický sloh činil ji přístupnou jen obmezeným kruhům literárně vycvičeným. Proto pokládá za smělé mínění Kawczyńského, že hojné pohádky o látce, jež jest podkladem Apuleiovy povídky, mají se považovati za reminiscence povídky »Amor a Psyche«. Naopak příbuzenské svazky hojných lidových pohádek s touto římskou povídkou stanou se hned pochopitelnými, jakmile připustíme, že povídka Apuleiova jest pouze výmluvným důkazem toho, že pohádka o třech sestřích, ze kterých nejmladší a nejhezčí se dostává následkem neopatrného slibu otcova, do moci královice zakletého v netvora, se těšila již v II. st. naší ery značné populárnosti v světě starověkém. W. Klinger uvádí doklady, že motiv o neopatrném slibu otcovském byl v starém věku znám (op. c. str. 375 sl.). Ke konci recenze své slibuje, že ve zvláštní rozpravě širě dovede, jak silně byla v světě starověkém rozšířena pohádka lidová, úplně identická s naší. Mezitím začal uveřejňovati v nejnovějším ročníku »Wisły« (XVIII., str. 25 sl., 57 sl.) novou rozpravu pod titulem »Do sprawy o folklor«, a v této vrací se ke spisu Kawczyńského a k polemice jím vyvolané.

Před W. Klingerem vystoupil proti vývodům M. Kawczyńského prof. E. d. Porębowicz ve Lvově v časopise »Pamiętnik literacki« 1903 (I., str. 115—124). Také tento kritik popřel rozhodně správnost hlavní these prof. Kawczyńského, že Apuleius prý složil celou svou báseň, a že nové, moderní povídky lidové na ní se zakládají. Východiskem autorovým bylo přesvědčení, že člověk z lidu byl neschopný stvořiti tak pěknou pohádku. Kritik namítá, že cena toho tvrzení se zakládá na definici t. ř. »lidu«, i definuje pak lid sám, že jest tou částí lidské společnosti, která stýkajíc se bezprostředně s přírodou, celou svou bytostí podléhá neustále jejímu vlivu a pojímá jak jevy duchovní (sympathii, hádání myšlenek, hypnotism a j.) tak též jevy přírodní (mlhu, bludné ohně, mor a j.) jako síly přemocné, přátelské neb nepřátelské, aneb takové, kteréž možno tajemným způsobem podrobiti. Symbolu užívá, aby vyjadřoval svoje pojmy . . . působení přírody vyjadřuje anthropomorfsky mythem, stavy a poruchy duševní vyjadřuje bájí. V tomto svém vyjadřování nemusí býti lid ani učeným ani umělým, neboť moudrost a učenost tkví jakoby zatajená energie v každém thematu týkajícím se poměru člověka k vesmíru . . . Jsou jistá ohniska a doby tvořivosti, když najednou povstane celá massa motivů — potom znovu třeba čekati na blahoslavený moment . . . Co se konečně týká báje a pověsti o manželství s netvorem, kritik by dal přednost výkladu symbolickému: »motyw „małżeństwa z potworem“ symbolizuje zjawisko przyrodzone, dla myśliciela zawsze zagadkowe, wypiększenia brzydoty przez miłość«, tedy podobně jako W. Grimm. Ale ani tímto symbolickým vlivem

není »lidový« vznik pohádky této naprosto uspokojivě objasněn, ani onou definicí »lidu«. Prvotně nebylo rozdílu mezi »lidem« a ostatní společností národní, neboť i společensky výše stojící kruhové byli rovněž v stálém, bezprostředním styku s přírodou. Výkladem tím není tedy vyvráceno domnění, jak myslím, správné, že vznik pohádek, kteréžto jako složitě, umělecké produkty předpokládají již jakési vyspělé umění slovesné, třeba klásti do vyšších a vyspělejších vrstev společnosti národní. Vyvíjející se společnosti nedostačovaly později její starší, méně dokonalé výtvořiny slovesné, vynalézala a vymýšlela dokonalejší, a starší méně dokonalé plody její klesaly do nižších vrstev národa, když se postupem kultury a civilisace rozděloval národ ve vrstvy, a rozdíly mezi vyššími a nižšími vrstvami vždy více se zvětšovaly a prohlubovaly. Process, který zjevně můžeme pozorovati v historických a také nových dobách evropských národů, odehrával se patrně již od dávných dob v starších centrech lidské civilisace. Předpokládajíce vznik pohádek — nikoliv prostých motivů — ve vrstvách vyspělejších, kulturně pokročilejších, přijímajíce tedy všeobecné mínění Kawczyńského, ovšem nikterak nemusíme přijímati a také nepřijímáme jeho thesi o vzniku Apuleiem zpracované a sepsané pohádky. Z oné všeobecné these neplyne nikterak tato specialní domněnka jako její důsledek. Správnost po případě nesprávnost této specialní hypotese musí se dovozovati jiným způsobem.

Proti kritice Porębowiczově hájil se M. Kawczyński ve zvláštní brošurce *Folklor a historia literatury* a v této vyslovil některé myšlenky zásadní pro studium tradic lidových, které nutně vzbuzují pozornost a odpor. Nejrozhodnější protest musíme především klásti proti zneužívání folkloru, se kterým spis: snad v přílišném žáru polemickém vystupuje ve svém spisku, a který vrcholí ve výroku: *Folklorizm a oględność badania, wszak że to sprzeczność* (str. 4.). Odporuje všem prý základním zásadám vědeckým: »Folklorizm usuwając z zasady chronologią, opiera się na przesłankach, nawet na zasadach antihistorycznych, których nauka dbała o zbadanie prawdy, dopuścić nie powinna« (str. 26). Přiznává ovšem též milostivě, že jsou také folkloristé (polští), kteří sbírajíce, co u lidu nalézají, konají práci užitečnou, která se může hoditi pro ethnografii lidu polského, zároveň pro příštího historika jednotlivých pohádek (str. 19). Dnes jest podle něho folklor »bałamuctwo« (str. 25), a dále praví: *Folklorizm nie jest świadomym tego, że stoi w sprzeczności z zasadą postępu. Baśni uważa za ładne utwory, a umieszcza je w odwiecznej odległości. Gdy tedy lud dzisiejszy na świecie żadnej baśni nie utworzył, ani nie tworzy, czyż nie wynika stąd, że bujna dawnej siła twórczości zupełnie chyba w nim zgasła?* To jest argument, který żywym światłem objaśnia zasadniczą niedorzeczność tego kierunku, boć nikt nie zaprzeczy, że ludskość się doskonali nawet umysłowo (str. 27).

Tu spis. vyrazil za sebou řadu výroků ukvapených, odsudků ne-

spravedlivých a nesprávných, které s těžší lze omluviti spěchem a žárem polemickým, malou, nedostatečnou znalostí literatury folkloristické, přesněji řečeno studia tradic lidových — neboť folkloru obsahuje poněkud více, než tradicionalní literaturu, a mylně obmezuje spis. význam anglického toho terminu. Se zásadou chronologie ve vědě nikterak nevystačíme.

V tradicích lidových zachovaly se skutečně mnohé látky a motivy starobylé, třebaš do starých těch látek pronikl také mnohý poznaček zcela moderní: rekové ruských pověstí hrdinských a též hoyných pohádek slouží si zhusta dalekohledem, vyhlížejíce nepřátelské vojsko, a nikdo by pro tento dalekohled nechtěl tvrditi, že to jsou produkty zcela nové. Nikdo netvrdí, že by dnešní lid netvořil více žádných pohádek a pouze opakoval pohádky po praotcích zděděné, naopak zajisté i podnes někdy nové pohádky vymýšlí a skládá. Ovšem třeba tu rozeznávati různá ústředí kulturní. Starý majetek literární zapuzuje se z paměti lidové působením kulturních vlivů, dnes mnohem mocněji působících než ještě před stoletím. Továrenský život, militarism také na východě méně kulturou prožraném, zatlačuje staré písně, šíří popěvky, písničky nelidové a dle svědectví všech znatelů lidové poesie a hudby, také nevkusné a nechutné. Tvůrčí síla v lidu namnoze skutečně klesá, neboť lid nemůže náležitě strávití přečetné nové látky, motivy, jakož i jiné poznatky, valem jej zahrnující.

V starších dobách již přijímal lid látky plynoucí z literatury knižní, a celkem asi snadněji je strávil a přizpůsoboval svému vkusu, neboť pronikaly mezi lid mnohem řidčeji a pomaleji. A i tu kolik vlastně jest prosaických tradic lidových určité proveniencie knižní, a to zajisté jest více náboženských, legendárních než čistě novellistických? Na látkách legendárních dalo by se nejnázorněji demonstrovati, jak lid převzatou látku zpracuje a přetvořuje.⁴¹⁾

Však i moderní život nemohl úplně zatlačiti staré tradice a potlačiti zcela tvůrčí sílu lidovou, jak lze viděti ku př. ze silného svazku lidových tradic sebraných v jednom z nejprůmyslnějších krajů německých.⁴²⁾

Plnou pak silou udržuje a tvoří si svou literaturu lid v těch krajích, kam kulturní život proniká měrou velmi slabou, a kde vzdělání lidu jest na úrovni dosti nízké, tam dostačuje stará ústní literatura.

⁴¹⁾ Srv. ku př. uhersko-ruskou legendu o Šalomounovi, ve které Šalomoun zná všelijaké jazyky, německý, maďarský, ruský, talijanský, turecký; pozval k sobě královnu křesťanskou z Ameriky, o které mu vypravoval kohout, taková jest nástupkyně královny ze Saby, oficiři jeho přejeli tam na »damšifách« atd. В. Гнатюк Етнограф. Матеріалы з Угорської Русі I, str. 24 sl., č. 10.

⁴²⁾ Otto Schell, Bergische Sagen. Gesammelt und mit Anmerkungen herausgegeben von — Elberfeld 1897.

Přirozeně shlíží Kawczyński nesmírně na lid. Na otázku, čím jest lid, odpovídá »nestranně«: »Jest on chodzącą nieudolnością myślenia. Jest wcieleniem czarnego zabobonu. Lud to warstwa społeczna, do której światło świeczników cywilizacyi albo wcale nie doszło, albo tylko szparami. W ustawicznym borykaniu się z naturą: pogodą, ziemią, bydlem, lud nabiera siły fizycznej, ale traci sprężystość myśli . . . Niech nikt nie sądzi, že moralność ludu jest lepszą, aniżeli klas wykształconych. Wszystkie zle narowy są także u nich, tylko w wyżším, brutalnějším stopniu. Lud to pijaństwo, niszčzące jeho ciao i myśli, lud to chciwość na zagon pola, dla którego zabija sąsiada, szwagra, albo nawet brata lub ojca . . .« (str. 24—25). Takové naprosté odsuzování lidu jest stejně nesprávné a nespravedlivé, jakož i přílišné vychvalování a vynášení lidu, ve kterém si libovali kdysi romantikové ethnografie a někdy i dosud libují. Dále praví spis. stejně nesprávné »Prawda, že lud opowiada powiastki (tylko nie wszyscy i nie wszędzie), ale každá prawie jeho powiastka jest wypaczona a więc nie swoja« (str. 25). I v tom křivdí spis. lidu a dosvědčuje tímto, že se blíže nezabýval studiem ústních tradic.

Každá téměř sbírka obsahuje nějakou samostatnou pohádku, ke které se sotva nalezne jinde podobná — srv. ku př. zajímavou uhersko-ruskou pohádku o fonografu,¹⁾ dosvědčující jasně, jak někdy se zachovala samostatná tvůrčí síla a sice právě u lidu, jehož se kultura a civilisace sotva dotkla, na který nepůsobila rozkladně. Takových ovšem zcela samostatných povídek lidových jest celkem velmi málo. Ale za to přemnohé příklady daly by se uvést, kde lidové vypravovatelé samostatně kombinují staré známé motivy, jednotlivé motivy nejrozmanitějšími způsoby modifikují a tak vlastně tvoří nové pohádky. Při tom pak namnoze hledí si také formální stránky, začínají vypravovati zvláštními úvodními formulkami a uzavírají vypravování opět a to častěji zvláštními závěrečnými formulkami. Také uvnitř v textě nalézáme zvláštní stilistické výzdoby ne nepodobné těm, kterými se označují výpravné, epické písně lidové. Jest pak pozoruhodné, že právě pohádky národů stojících na nízkém stupni civilisace jsou formálně dokonalejší, než pohádky národů kulturnějších a civilisovaných. Ludwig Lenz ku př. na nejednom místě připomenuté knížky vytýká, jak vybledlé, suchoparné, pokleslé jsou pohádky anglické. Tuto formální povahu lidových povídek nevezal Kawczyński vůbec v úvahu. Arciť může se na jeho omluvu připomenouti, že nebyla ani od folkloristů ještě náležitou měrou prozkoumána, že studium její jest teprve v začátcích.

S největší však rozhodností obrací se Kawczyński proti tomu, aby se při výkladu starších památek literárních mohlo a smělo operovati také pomocí textů zapsaných z úst lidu v XIX. stol., obrací se pak roz-

¹⁾ Гнатюк Етнограф. Матерьяли з Угорської Руси I, str. 172, č. 18.

hodně proti celé literárně-vědecké škole, vedené řadou učenců prvního rádu, Gastonem Parisem a j.

K. chtěl by milerád přiznati, že povídka o »Amor a Psyche« se zakládá na pohádce lidové, dokonce na takové, jíž podkladem by bylo manželství s netvorem, kdyby taková pohádka byla v oné době dosvědčena. Kladouce takové požadavky, nemůžeme se ovšem nikdež při otázkách toho druhu dočiniti výsledků. Než mnohem opatrnější a střízlivější by bylo, kdyby se řeklo, že jest ovšem ona látka zpracována, sepsána od určité osobnosti v určité době, ale že za daných poměrů nemáme žádných dokladů, že by látka ta byla bývala vymyšlena za oné doby onou osobností. Bezpečného nemůžeme nic říci. Co spis. dále praví o stáří pohádek zapsaných v dobách novějších, v století XIX. (str. 20 sl.), ukazuje, že se blíže nezabýval studiem pohádek. Píše: Jest »otázka, nemohou-li pohádky zapsané v XIX. století býti starší? Zajisté, jsou starší, neboť potřebovaly čas, aby se rozšířily, ale toto stáří nesáhá na staletí zpět, mimo několik málo. Jisto jest, že Bazarz polski, vydaný roku 1858, který buď co buď obsahuje nejlepší pohádky polské, závisí silně na sbírce Grimmů z r. 1812, sbírka Grimmů závisí v nejlepších svých povídkách na sbírce Perraultově z r. 1697 a na Pentamerone, sbírka Perraultova taktéž do jisté míry závisí na Pentamerone . . .« (str. 20). Nechceme se dotýkati blíže Glińského sbírky, nazvané »Bazarz polski« ne zcela právem, neboť neobsahuje p o l s k é pohádky, leč běloruské, a to nikoli v ryzí formě lidové, než silně zpřepřacované a literárně upravené, ba plným právem mohli bychom říci znetvořené. Ale nemůžeme potlačiti podiv svůj nad tím, co Kawczyński pověděl o poměru těchto tří sbírek.

Povrchní srovnání pohádek v nich vydaných a ve všech těch sbírkách také upravených, zpracovaných ukazuje, že pohádky nesouvisí úže, vždyť ku př. ani velká sbírka Grimmů neobsahuje všechny pohádky obsažené v malé sbírečce Perraultově. A jaký jest velký rozdíl mezi sbírkou Perraultovou a sbírkou Neapolitance Giambattisty Basile »Pentamerone«! Jsou to výroky tak ukvapené, jimiž brošurka tato vůbec oplývá, i když nehledíme na četné výtky, jimiž zasypává tu Kawczyński svého odpůrce. Připisuje tu folkloristům názory, ba i snahy i směry antikulturní, jim úplně cizí. Nikdo přece nepovažuje všecko, co se v lidu nalézá, za výtvar lidový (str. 25). Ale konečně možno pověst »Bova Korolevič« považovati málem do té míry za výtvar lidový, jako mnohé zpracování látky obecně rozšířené v literatuře knižní za majetek autora dotyčného. Kawczyński krutou svou nenávist proti folkloristům rozšiřuje dokonce i na ony literaty a básníky, kteří poesii umělou se snažili osvěžovati poesii lidovou, na básníky i v písemnictví polském jak v XIX. stol. tak též v nejnovější době skvěle zastoupené, výrokem »a już intelektualnymi hołyszami są chyba ci, którzy zamiast coś poży-

tecznego zanieść ludowi, idą u niego żebrać poezyi« (str. 25), obrací se taktéž proti heslu zpět k lidu: »co więcej: na sieczkowatym (že tak dla krótkości powiemy) folklorze chcą nawet budować cywilizacją polską« (str. 25). Jsou to názory, které ovšem nás se tu blíže netýkají, jakož i osobní půtky spisovatelovy, a pro hlavní otázku nás zajímaví, jsou lhostejné, ale nechtěl jsem přejíti přes ně mlčením, neboť jsou nanejvýše charakteristické jak pro spisovatele samotného, tak pro ovzduší, ve kterém se vyvinuly jeho názory o folkloreu a lidovědě.

Následovala ještě odpověď prof. Ed. Porębowicze »Odprawa prof. Kawczyńskiemu«, ve které klidným čistě vědeckým tonem zodpovídá pouze první zásadní otázku Kawczyńského o spojitosti literární a kulturní mezi starověkem i středověkem. Kawczyński odpověděl ještě vášnivě psanou brošurkou »Jeszcze o folklorze«. ⁴⁴⁾

Ve výše (str. XIX) uvedené studii Klíngerově vyvracejí se šťastně Kawczyńského pochybnosti o tvůrčí síle lidové, ba negace této s jeho strany a činí se některé jiné pozoruhodné poznámky. Spis. poukazuje ku př. na to, že některé jednotlivosti staré pověsti o mistrném zloději, čili o pokladě Rampsinitově (zvláště epizoda s rukou nebožtíkovou) nalézají se pouze v soudobých lidových versích této látky, zapsaných v XIX. stol., nikoliv ale v středověkých literárních versích jejích, a to jest fakt, který by měl vyzvati pozornost prof. Kawczyńského, neboť dá se vyložiti pouze ústní tradicí, nepřetržitě trvající od nejstarších dob až po nejnovější. Klínger připouští dále samostatný vznik prostších motivů v různých dobách u různých národů, zvláště motivů vzatých z obecného života, jako ku př. historie Josefa Egyptského a ženy Putifarovy. Stejně připouští samostatný vznik nesložitých motivů, ve kterých se odrážejí názory a pověry, vlastní určité fazi v duševní evoluci člověka. Sem by počítal hojně pověsti o zjeveních duchů, o upírech, hostech z onoho světa, které třeba vystupují u různých národů, rozdělených prostranstvím a časem v identickém málem znění, vykládají se mnohem lépe z prastarého, všem národům kdysi společného animismu, než z theorie stěhování, přejímání. Takovéto stěhování třeba dle vývodů Klíngerových předpokládati zvláště u těch tradic, ve kterých se nalézají výrazy a termíny, které se nedají vykládati ani z jazyka ani z obyčejů toho národa, kde jsou zapsány, ale stávají se srozumitelnými světlem zvláštních styků. Když na př. v polské pohádce o dvou bratřích, chudém a bohatém, se čte »Sumsum, sumsum, otevř se!«, to bez obtíží poznáme známé »Sezame, otevř se!« z arabské povídky ⁴⁵⁾ z 1001 noci o Ali Babovi a čtyřiceti zbojnicích. Když se to potom potvrdí úplnou identičností látky, nalezneme dostatečný podklad pro odvozování této pohádky z pramene arabského. Ovšem není, dodáváme,

⁴⁴⁾ Tyto dvě brošurky nebyly mi přístupné. Znáám pouze stručnou zmínku o nich od W. Klíngera. Wisła XVIII., 29 sl.

ani zapotřebí této zvláštní shody ve jménu hory, která se má otevřít na dané oslovení, obmezení Klingerovo jest příliš úzkoprsé. Rčení ono jest v různých versích velmi různé, zjednodušeno, také vypadlo, ale tím přece souvislost versí evropských s versí arabskou není méně pravdě podobna. V polské versí ku př. z Těšfnska⁴⁶⁾ praví, jak při příchodu tak při odchodu pouze »efata!«, v uherskoslovenské⁴⁷⁾ »hopsa hor sa — zem otvor sa!« a »hopsa horsa — zem zatvor sa!«, v jedné moravské⁴⁸⁾ »centrum, otevři se!« a »centrum zavři se!«, ve valašské versí⁴⁹⁾ byl úplně zapomenut tento motiv, podobně v maloruské versí z východní Haliče,⁵⁰⁾ taktéž v běloruské,⁵¹⁾ ve velkoruských a též maloruské jedné⁵²⁾ zase zcela prostě »дверцы! дверцы! отворитесь!« a »дверцы, дверцы за-творитесь!«, kdežto v jiné velkoruské⁵³⁾ versí se lépe zachovalo původní jméno сазань отворись! Také v lotyšské versí⁵⁴⁾ oslovují horu prostě »roš, hora, otevři se!« — Též v bulharské jedné versí⁵⁵⁾ bylo zapomenuto jméno, a dub, ve kterém ukryty peníze od loupežníků, otvírá a zavírá se na pouhý povel »отвори се! — затвори се!« Vypravovatel kašmírské⁵⁶⁾ povídky připomíná sice, že se dveře chaty lesní, ve které loupežníci skládali svou kořist, otvíraly a zavíraly na jistá kouzelná slova a že si rek zapamatoval tato kouzelná slova, ale sám je zapomněl. Přes to není pochybnosti o souvislosti těchto různých versí a variantů s povídkou arabskou.

Klinger uvádí ještě některé jiné příklady, maloruskou legendu o národu Rachmanů a ruskou legendu o sv. Basiliovi Novém, kde tělo zavražděného hozené do moře vynesou dva delfini na břeh. Tu vlastně ani jméno ryby neznámé ruskému lidu není nutno, aby bylo jasno, že jest to legendární pověst odjinud převzatá. Jest řada řeckých tradic o dobročinných, vděčných aneb zamilovaných delfinech, zvláště legenda o smrti Hesiodově, jehož stejně nevinně zabitého a do moře vhozeného vynesli dva delfini na břeh. Také v řeckých životech svatých vystupují delfini v analogické úloze. Přemnohé tradice u národů v novější době nalezené nejsou s podobnými tradicemi národů klasických v přímé sou-

⁴⁵⁾ Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes V, str. 79 sl., č. 24.

⁴⁶⁾ Malinowski, I., str., 46.

⁴⁷⁾ Dobšinský, III., 68.

⁴⁸⁾ Kulda, III., str. 63, č. 6.

⁴⁹⁾ Václavek, a) str. 11.

⁵⁰⁾ Роздольський, ч. 75, Етногр. 36. VII., str. 161.

⁵¹⁾ Романовъ, III., str. 312, ч. 66.

⁵²⁾ Аванасьевъ, II., str. 306, ч. 201, a stejně Худяковъ, III., str. 93, ч. 110. Рудченко, II., str. 139, ч. 33.

⁵³⁾ Чудинский, str. 41, ч. 4.

⁵⁴⁾ Трейдандъ, str. 280, ч. 138.

⁵⁵⁾ Шапкаревъ, IX., str. 327, ч. 185.

⁵⁶⁾ Hinton Knowles, str. 267, ч. 46.

vislosti, zvláště tradice rázu bájeslovného. Nesmírně bohaté demonologie, celá hierarchie duchů vodních a lesních, vzduchových tvoří samé jádro animismu. Nelze přece homerovskou Circei pokládati za »pravzor všech pozdějších čarodějnic«, ani kultus posvátných stromů odvozovati z klasického starověku, ani v středověku shledané zprávy o vlkodlacích odváděti od pověr národů klasických, nelze Ovidiovým Metamorfozám připisovati zvláštní význam pro šíření víry v přeměny.

Víru v přeměny, podání o přeměnách třeba pokládati za obecně lidské. Závislost středověkých pověstí o přeměnách na povídce Apuleiově možno připustiti jenom v těch případech, když jakás nápadná shoda v jednotlivostech dosvědčuje zjevné vypůjčení, a zevnější okolnosti takový výklad dopouštějí. Folklore jest něco příliš složitého, není pouze sbírkou pokazených motivů původu literárního, než lze v něm rozeznávati přežitky prastarého animismu, echa podání starověkých, nejen klasických, než také orientálních, egyptských a babylonských, pozdější výtvořiny lidové, konečně reminiscence čistě literární, a vše to smícháno jest tradicí jak ústní tak literární v pestrou masu.

Také novější jeden německý autor, Karl Reuschel,⁵⁷⁾ připomíná, že výklady školy anthropologické nemohou uspokojovati. Pohádka jest dle něho plodem obrazotvornosti lidské, hluboce v člověku zakořeněné záliby na vymyšlení a vypravování. Pohádka jeví se většinou jako harmonické dílo umělecké, tak že nemůžeme stejnoměrné spojování týchž součástí na různých místech chápati jinak, než předpokládajice přímé přejímání, a musíme se domnívati, že pohádky mnohem častěji se stěhovaly a přejímaly, než připouští škola anthropologická. Reuschel pak referuje o díle Bédierově přizvukuje negativním výsledkům tohoto spisu, ovšem jenom do jisté míry. Musíme se, praví, s nimi uspokojovati dotud, pokud vezmeme v úvahu pouze obsah pohádky, ale doufá, že se dostaneme snad o krok vpřed, když začneme věnovati pozornost svou formě.

Pohádka zajisté mění svůj šat stěhujíc se od národa k národu, upravuje pečlivě kraj svůj podle vkusu země, ve které se usídlila, snaží se, aby zakryla svůj cizí původ, a tak podaří se jí často, že jest považována za něco zcela domácího. Uznává tedy spis. za záhodno, aby jistý počet pohádek nebyl srovnáván pouze do látky, než také do formy, do slohu svého u různých národů. Poznáme-li, jak se za různých poměrů mění látka a forma, získáme nesmírně mnoho pro psychologii národní. Netroufá si ještě, zda-li takové srovnávací studium formy a látky jistých všeobecně rozšířených pohádek přiblíží zodpovědění otázky po původu pohádek, o již řešení tolik hlav se pokoušelo, aniž by se byla nalézala všeobecně uspokojivá odpověď. — Z pouhého srov-

⁵⁷⁾ Volkskundliche Streifzüge. Zwölf Vorträge über Fragen der deutschen Volkskunde. Dresden und Leipzig 1903, str. 215 sl.

návání stilistických příkras a ozdůbek, pouhých čistě vnějších zvláštností, jak ku př. formulí uvozovacích do vypravování aneb uzavírajících vypravování, nevyzískalo by se, dle mínění mého, mnoho. Důležitější bylo by studium vnitřní formy takoruka nerozlučně srostlé s látkou samou, a to ukáže nám ne-li původ jisté pohádky, tož aspoň užší příbuzenské svazky mezi jistými versemi.

Autor následujících studií o některých látkách pohádkových a legendarních nedal se slepě vésti žádnou teorií, než dal se do srovnávání různých versí těchto látek zcela objektivně, zkoumal jich souvislost, hledal jich původ a vlast bez nějakého napřed pojatého názoru theoretického. Seřazuje verse v určité skupiny dle místa jich původu, podle jazykového a zároveň též kulturního ústředí.

Tímto způsobem, tuším, přesvědčujeme se snadno, že se pohádky přece tak všeobecně nešíří a neujímají, jak se na mnoze za to má, než že šíření a ujímání pohádek má jisté meze, zakládající se v poměrech kulturně-politických.

V Evropě vůbec a zvláště mezi slovanskými národy můžeme konstatovati asi tři dosti ostře ohraničená území: 1. západo- a středoevropské, 2. východoevropské a 3. jihovýchodoevropské. Mezi těmi územími mohly se dále ještě předpokládati některé drobnější, přechodní etappy, zvláště mezi střední Evropou a východní, tak, abychom se omezili na národy slovanské, shledáváme zvláštní okrsky severouherský (slovenský, uherskoruský), do jisté míry polský mimo kraje západo-polské. Do území východoevropského náleží částečně tradiční literatura maloruská, mnohem značnější měrou běloruská. Prímějších styků mezi hlavními územími jest poměrně velmi málo: daleko větší jest vliv západní a středoevropský na východní, ale ne tak vliv ústní tradice jak spíše knižní literatury, lidových tradic knižně zpracovaných, kdežto vliv východoevropských tradic lidových na západní jest velmi nepatrný, nechci říci nicotný. Jihovýchodní území (balkanské) podlešlo nejsilnější vlivu orientálnímu prostřednictvím tureckým; dosti značnou měrou pozoruje se souvislost s tradicemi kavkazskými, částečně též s územím východoevropským (nejvíce ještě s tradicemi maloruskými).

Tradice mohly by se zajisté přenášeti bez mezí jako semena roznášená větrem, ale stejně jako semena, nemohou se všude ujímati, zachycovati, než vyžadují jistých příznivých podmínek, jak semena určitého podnebí, příznivé půdy. A když konečně látka se uchytí, přizpůsobuje se daným poměrům, aklimatisuje se, přetvořuje se. Tak nalezneme všeobecně rozšířenou látku v různých obměnách, a sice v určitých formách v určitých územích geografických, střediskách kulturně-politických. Vedle látek všeobecně rozšířených u nejrůznějších národů v nejrozmanitějších úze-

mích a ústředích, jsou látky obmezené pouze na některé oblasti, na jisté skupiny ne tak jazykově spřízněných národů, jako spíše kulturně-politických celků. Takovým způsobem můžeme zachycovati větry roznější tradice lidové, můžeme konstatovati, pokud jest jistá látka rozšířena, a když ne látka, aspoň určitá její forma. Když se pak podaří konstatovati, že jistá látka, anebo aspoň jistá její obměna jest obmezena na určitý okrsek, přiblížili jsme se značně konečnému cíli, a můžeme se odvážiti na řešení poslední otázky po původu a vzniku té které látky.

Ačkoliv jsem přesvědčen, že teorií migrační především se vysvětlují uspokojivě shody přečetných versí zapsaných v různých dobách u různých národů rozdělených hranicemi kulturně-politickými, náboženskými a jazykovými, přece nesnažím se vysvětlovati shody tyto za každou cenu pouze přejímáním a stěhováním, než kladu vždy též otázku nevznikly-li některé ty látky samostatně na místech různých za shodných okolností na základě obdobných dispoic psychických. Nenutí-li pak právě identičnost versí do nejmenších detailů ke konstatování užších genetických svazků mezi nimi, vidím se nucena k onomu výkladu. Kde pak shledávám poněkud složitější motiv pohádkový, který nemá podkladem jakousi mravní zásadu, nemohu připustiti, že by byl mohl vzniknouti na několika místech zároveň, jako ku př. motiv závěrečný v látce o »udatném krejčí«: rek chytá se stromu (kříže) a postraší jím nepřitele, aneb stejné, podobné válečné lsti reka toho vyskytující se ve versích hodně vzdálených a odlehlých (v albanské a ruských). V tomto případě předpokládal bych rovněž užší genetickou spojitost.

Doufám, že mi kritika neupře, že jsem hleděl především vyčerpati podle možnosti všecken přístupný material. V této snaze a při nesmírné bohatosti stále přibývajícího a hromadícího se materialu sdělil jsem v dodatcích novější materialy, které za tisku teprve mi přicházely do rukou. Snad připustí také kritika, že snažil jsem se dodělávati se pravděpodobných výsledků postupuje se vší potřebnou kritikou a obezřelostí na této půdě, ovšem velmi kluzké.

Verse jednotlivé označuji jako v předešlých svých pracích, jistými zkratkami, ač mi bylo svého času vytknuto, že jsou temné a nesrozumitelné to jakési znaky »hieroglyfické«. Poznávám proto, že jsou to zkratky celkem velmi průhledné, první litera (aneb první dvě, tři litery) znamená národ, další pak užší kraj, kde byla zapsána, aneb sbírku, ve které se nalézají, zvlášť když původ její není blíže udán.

I. Udatný krejčí.